

VAIDA KNABIKAITĖ

**PROFESORIUS KAZIMIERAS ROMUALDAS ŽUPERKA –
LIETUVIŲ KALBOS STILISTIKOS KŪRĖJAS**

Žymus lietuvių kalbininkas stilistas Kazimieras Župerka šiemet mini 80-ies metų jubiliejų. Kalbinamas mokslininkas įvairiomis progomis pabrėžia: „Stilistika man buvo lemta“.

Kazimiero Župerkos mokslinis akiratis labai platus. Mokslinių tyrimų problematika apima bendrąją stilistikos teoriją, funkcinę bei praktinę stilistiką, kalbos priemonių konkurenciją, kodavimo ir dekodavimo stilistiką, metalingvistiką, neprofesinę kalbotyrą, stilistikos didaktiką, teksto bei etninę stilistiką. Ši problematika atsispindi K. Župerkos disertacijose, knygose, straipsniuose, konferencijų pranešimuose ir jų tezėse, vadovautų mokslinių darbų tematikoje. Nuo 75 numerio K. Župerka mokslo žurnalo *Kalbos kultūra* (nuo 2014 m. – *Bendrinė kalba*) redaktorių kolegijos narys, čia paskelbęs ir nemažą straipsnių.

K. Župerkai, kaip mokslininkui, buvo ypač svarbi aspirantūra Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje (1966–1969 m.). Mokslinis vadovas profesorius Juozas Pikčilingis, lingvistinės lietuvių stilistikos pradininkas, galima sakyti, kartu su gabiū aspirantu klojo pamatus šiai naujai kalbotyros sričiai. J. Pikčilingis pakvietė K. Župerką talkinti rašant knygą *Leksinė ir gramatinė sinonimika* (1969). K. Župerka tapo šio mokslinio veikalo bendraautoriumi ir bene iškiliausiu J. Pikčilingio mokiniu. 1969 m. sėkmingai apgynė daktaro (anuomet filologijos mokslų kandidato) disertaciją „Šalutinių sakinių ir dalyvių, pusdalyvių bei padalyvių konstrukcijų sinonimika dabartinėje kalboje“, kur tikslino stilistikos tyrimo objektą. Pasitelkdamas sintaksės lygmenį, aptarė sintaksinių sinonimų reikšmę

---

sintaksinei stilistikai, parodė jų stilistinius skirtumus funkciniuose stiliuose. 1971 m. K. Župerkai suteikiamas docento vardas.

1974–1975 m. K. Župerka stažavosi Čekijos Brno universitete. Čia gerai pramoko čekų ir slovakų kalbų, susidomėjo Brno universiteto profesoriaus Milano Jelineko (Jelínek) kalbos priemonių konkurencijos teorija. Nuo šiol galima teigti, kad K. Župerka kuria savą stilistikos sampratą, tarsi siejamąją grandį tarp J. Pikčilingio ir M. Jelineko teorijų. Jis išplečia lingvistinės lietuvių stilistikos objektą kalbos priemonių konkurencijos tyrimais.

Pirmą kartą lietuvių kalbotyroje kalbos išraiškos priemonių konkurencijos sąvoką K. Župerka terminologiškai įteisina knygoje *Praktinė stilistika (Sinonimai)* (1978), kvalifikuotai padeda kurti bendrąją lietuvių sinonimikos teoriją, nes sinonimų samprata (ne vien lietuvių kalbotyroje) dar nebuvo vienoda, nusistovėjusi XX a. devintuoju dešimtmečiu. Konkurencijos aspektas plačiai taikomas ir *Lietuvių kalbos stilistikoje* (1983). Autorius apibūdina konkurencijos termino esmę, nusako būdinguosius šios sąvokos požymius. Pasak K. Župerkos, stilius – tai galėjimas rinktis. Tad knygoje daugiausia rašoma apie kalbos išteklius bei išgales. Į stilistinių išteklių skyrių patenka konkuruojantys vienetai (variantai, sinonimai, stiliaus figūros). Naujai aptiriamos sinoniminių raiškos priemonių funkcijos. Šia knyga K. Župerka aprašomąją bei praktinę lietuvių kalbos stilistiką akivaizdžiau pasuko funkcinės stilistikos link.

Savo mokslinę veiklą kalbininkas apibendrina 1985 m. habilitacijos darbe „Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas“, apgintame Vilniaus universitete 1996 m. O 2000 m. K. Župerkai suteiktas profesoriaus vardas.

Toliau profesorius tyrė metalingvistinės funkcijos raišką nelingvistiniuose tekstuose. Publikacijose, rašytose XX a. devintuoju–dešimtuju dešimtmečiu aiškinami terminai *metakalbinis komentaras* ir *metakalbinis vienetas*, išsamiai tiriami metakalbiniai komentarai nelingvistiniuose tekstuose, parodoma, kaip visuomenė supranta stiliaus normas, kuriuos naujus kalbos reiškinius daugiausia pastebi. Tyrimų tikslingumas grindžiamas tiek teoriškai, tiek praktiškai. Ypač vertingi tie metakalbiniai vienetai, kuriuose metakalbiniai komentarai atkreipia dėmesį ne į kokį naują žodį, o į šiuolaikiškos kalbėsenos polinkius. Iš gausių straipsnių, pranešimų konferencijose šia tema išaugo išsami monografija *Metalingvistika. Nekalbininkų kalbotyra* (2012).

K. Župerka, tirdamas įvairių kalbos priemonių tarpusavio santykius (konkurenciją) ir funkcinis stilius, naudojami šiuolaikiniais pragmatinės lingvistikos metodais. Tai aiškiai matyti studijoje *Reklamos tekstas: pragmatika, stilius, kalba* (2008). Autorius pabrėžia, kad žvilgsnis į reklamą iš pragmatikos pozicijų suponuoja ne tik kitokią analizę, bet ir kitus terminus.

Naujos, originalios išvalgos būdingos ir mokyklai skirtam vadovėliui *Lietuvių kalba. Stilistika. Vadovėlis XII klasei* (2001). Aiškindamas stiliaus ir kalbos vienetų santykį, autorius rašo ne tik apie kalbą ir žodį, stilių ir žodžio formą, bet ir apie stilių bei tekstą. Šiame vadovėlyje svarbiausia – dėstymo aiškumas, nuoseklumas, įtaigumas, teorijos ir praktikos darna. Tai tobulas didaktinės stilistikos pavyzdys.

Nemaža dėmesio K. Župerka skyrė meninio stiliaus savitumui aptarti, grožinių kūrinių stilistinei analizei, poetikai ir stilistikai, sekė lietuvių grožinės literatūros raidą. Jį domino stiliaus teorija kaip teksto analizės pamatas. Meninio stiliaus terminą dažniau keitė kalbotyroje įsigalinčiu apibendrinamuoju terminu *laisvieji stiliai*, kuriais laikomi meninis ir šnekamasis, taip pat publicistinio stiliaus ekspresyvusis postilis. Visiškai naujas požiūris į laisvuosius stilius skleidžiasi išsamiaame straipsnyje studijoje „Regioninės tapatybės raiška laisvųjų stilių tekstuose“ (2014). Juose ieškota keturių etnografinių Lietuvos regionų (Aukštaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos ir Žemaitijos) gyventojų tapatybės bei pasaulėvaizdžio savitumo raiškos. Pasirinkti trys su regionine tapatybe susiję dėmenys: erdvė (regiono kraštovaizdis), regioninis charakteris (mąstymas, jausena, elgsena) ir kalba, kalbėsena. K. Župerka kaip kalbos mokslo šaką aptaria etninę stilistiką straipsnyje „Dėl kalbos etnostilistikos objekto“, išspausdintame 2013 m. straipsnių rinkinyje *Šiuolaikinės stilistikos kryptys ir problemos*. Autoriaus tikslas – apibrėžti kalbos etnostilistikos objektą ir aptarti šios stilistikos šakos tiriamąją tematiką. Straipsnio išvadose nusakomi etnostilistikos, kaip kalbos mokslo šakos, tematikos apmatai. Taigi K. Župerką galima laikyti etnostilistikos pradininku lietuvių kalbotyroje. Rašydamas apie lietuvių tautinį mentalitetą, jį gretina su latvių tautiniu charakteriu, taip padėdamas pagrindus gretinamajai stilistikai straipsnyje „Dėl gretinamosios latvių ir lietuvių kalbų stilistikos“ (*Linguistica Lettica*, 1999), konferencijos „Lietuva–Latvija XX amžiuje“ pranešimo tezėse „Latviai ir lietuviai: tautinio charakterio ir tautinio stiliaus koreliacija“ (1998).

Sveikinamas 80-ies metų jubiliejaus proga, K. Župerka pabrėžė, kad dabar labiausiai norėtų būti vadinamas etnostilistu, nes jau du dešimtmečius kaupia, tvarko ir sistemina etnostilistikos medžiagą, tyrinėja, kaip lietuvių kalbėsenoje, tekstuose atsispindi lietuvių tautos bruožai. Tai didelės erudicijos ir išmanymo reikalaujantis darbas.

K. Župerka yra ir šio straipsnio autorės daktaro disertacijos „Lingvistinės lietuvių stilistikos raida XX amžiuje“, išaugusios į to paties pavadinimo mokslinę monografiją (2006), darbo vadovas. Monografijoje yra ir K. Župerkos mokslo veikalus apibendrinantis skyrius „Kalbos priemonių konkurencijos teorijos plėtotė“ (154–165 p.).

Sveikindama profesorių su gražiu jubiliejumi, noriu jam nuoširdžiai padėkoti už tai, kad jis anuomet pasitikėjo manimi ir mane palaikė ne tik kaip jauną mokslininkę, bet ir kaip pagalbos bei paramos reikalingą žmogų. K. Župerka ėmėsi ugdyti profesionalią kalbininkę ir nuo mokiniškų straipsnelių išaugino iki subrendusios stilistės. Vaisingai bei prasmingai bendrauti su doktorante padėjo ne tik iškilus mokslininko pedagogo talentas, profesionalumas, erudicija, išmanymas, bet ir įgimtas jo humoro jausmas, optimistinis požiūris į gyvenimą. Viso to anuomet teko mokytis iš profesoriaus.

Šiandien globojama ir ugdoma mylimo profesoriaus jaučiuosi daug stipresnė kalbotyros srityje. Juk mane konsultuoja iškiliausias Lietuvos stilistas Kazimieras Župerka. Ačiū Jums, Profesoriau.

Įteikta 2017 10 27